



УДК 271.222(497.11)-773(437)"1923/1931"(093.2)  
271.224(437)"1923/1931"(093.2)

Радован Пилиповић\*

Библиотека Српске патријаршије, Београд

## Проблеми православне јурисдикције у Чехословачкој 1923–1931. године

**Abstract:** На основу необјављене грађе службеног порекла из Архива Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве, аутор показује сложеност односа две јурисдикције над верницима православног обреда у Чехословачкој двадесетих година прошлог века. Српска духовна власт, оличена у групи коју је водио епископ Горазд Павлик, стекла је 1923. године конкуренцију у личности Саватија Врабца, духовника руске психологије и одгоја, који је архиепископску хиротонију добио од Цариградске патријаршије. Сложеност прилика на терену дугује сукобљеним интересима Српске Цркве, Фанара и Чехословачке државе.

**Key words:** Саватије Врабец, Горазд Павлик, Српска Црква, Цариградска патријаршија, јурисдикција.

### 1. Историјске околности и корени духовне обнове у Чехословачкој после 1918.

Духовна обнова и повратак православној вери у чешким земљама и у Словачкој, спровођена у првој половини XX века, има своје историјско утемељење у словенофилским и струјањима једну генерацију раније. Историјско искуство чешког народа, његова борба за црквену и политичку еманципацију, на првом месту, ишла је ка преобликовању односа са централом Западне Цркве — Ватиканом. С обзиром да је то преобликовање ишло јако тешко, односно да није било могуће пронаћи еклисиолошко и политичко решење, дошло је до коначног раскида 1919/1920. године.

У епохи националног буђења поново су актуализовани ликови и личности Св. Ђирила и Методија, Јана Хуса, Јеронима Прашког и Јана Жишке. Веза таборита са православним Истоком, идејно напајање од тамошње светоотачке традиције, ако и није било увек целовито и неискварено, показивало је тенденцију за догматским очишћењем чешког хришћанства, повратком ћирилометодијевским почецима и исходиштима.

\* beriozuska@verat.net

Значај и вредност православља као мирољубиве и политички некомпромитоване конфесије уочавали су народни препородитељи попут Људевита Штура и Јана Колара. Први је зазивао „повратак вери предака“ — неоскврњеној Цркви од Истока. Карактеристичан је пример Православа Јосифа Потхрадског који је средином XIX века израдио православни Катихизис за Чехе и Словаке.

Старокатоличко супротстављање догматским новачењима Првог ватиканског сабора 1870. године завршавало је код Чеха у већини случајева са коначним примањем православља. Храњена осећањима пансловенске узајамности, чешка интелигенција се окреће царској Русији. Бројни су примери ступања и крштењску купељ управо тамо, у Москви и Санкт Петербургу. У Чешкој се, вековима потискивано, словенско богослужење задржало у појединим бенедиктинским енклавама. Од друге половине XIX века оно се могло чути у неколико новоизграђених руских православних храмова и устројених парохија које су окупљале исељеништво и дипломатски кор царске Русије.

Ово је све била само подлога и амбијент за величанствену духовну обнову која се у Чешкој, Шлеској, Моравској и Словачкој развила после слома Аустроугарске 1918. године. Морална снага католичког модернизма, потакнута још и националном самосвешћу, довела је до замаха нове чехословачке народне Цркве. Такође, исток земље, насељен Карпаторусима, ослобађао се унијатске форме потчињености папи. Надлежност јурисдикције Карловачке митрополије — потврђена угарским законима — односила се и на територију карпатске Русије.

Некадашњи римокатолички свештеник Матеј Павлик, обраћеник у православље, примио је монашки чин 21. септембра, а већ 25. септембра 1921. је хиротонисан за епископа од стране патријарха српског Димитрија и српских архијереја. Наречен је за епископа шлеско-моравског са седиштем у Оломоуцу. Цариградска патријаршија је у јуну 1923. рукоположила за архиепископа Прага и целе Чехословачке Саватија Врабца. У *Томосу о оснивању њравославне Чехословачке Архиепископије* Цариградске патријаршије стоји између осталог:

Већ дуго година постоје свете везе између Прашких земаља и пресвете Цариградске цркве. Кренувши одавде свети мужеви Кирило и Методије однели су Морављанима и народима у Моравској светлост Јеванђеља [...] На молбу, дакле, деце православне цркве у Чехословачкој, благонаколоно и чувши глас нашег послушања да се бринемо за правослвне заједнице, које се налазе ван граница различитих светих цркава, одлучили смо са светим и пречасним митрополитима који нас окружују, по синодском споразуму да овим канонским актом уредимо ствари о Православљу у Чехословачкој тако да све буде у миру и реду.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Поповић, Радомир В., „Чехословачка црква — Прилог историји Чехословачке православне цркве између два светска рата“, у: *Хришћанство у историји (Зборник студија из црквене историје)*, Београд, 2007, 340–341. Српска црквена штампа се надала у почетку да је могућ хармонизовани рад архиепископа Саватија и епископа Горазда: Ф., „Задаци у Чешкој“,

Успостављање јурисдикције Цариградске патријаршије у Чехословачкој преко Саватија Врабца<sup>2</sup>, руског ђака, монаха руског монашког типа, сада архиепископа, ставило је владику Горазда Павлика, архијереја српске јурисдикције пред три могућа сценарија: 1. толеранција у оквиру Чешке народне Цркве 2. присаједињење архиепископу Саватију 3. рад под српском јурисдикцијом без обзира на Саватија. Горазд се одлучио на трећу солуцију.

Епископ Горазд је сматрао неканонским обраћање председника прашке верске општине цариградском патријарху Мелетију почетком 1923. године, што је од стране Цариградске Патријаршије резултирало устројавањем архиепископије за целу Чехословачку Републику и производњом одговарајућег свештеничког кадра. Горазд се нарочито позивао на 15. и 16. канон I васељенског сабора (који забрањују самовољно излажење испод једне јурисдикције и потчињавање другој) и 2. канон II васељенског сабора који забрањује епископу мешање на територији друге црквене јурисдикције.<sup>3</sup>

Цариград, са друге стране, своје претензије је заснивао на тумачењу 28. канона IV васељенског сабора — правом на бригу о „варварским“ епархијама, што ће у поменутом периоду наилазити на канонско противљење руских богослова и историчара.<sup>4</sup> Цариградска Патријаршија је у оквиру своје политике над „православном дијаспором“ успоставила своју јерархију за Чехословачку државу. Паралелизам јерархија је помутио односе Српске Православне

---

*Гласник — Службени лист Српске православне патријаршије*, 12 (1923), 179–180; *Гласник — Службени лист Српске православне патријаршије*, 7 (1923), 102–103.

<sup>2</sup> Архимандрит Саватије је рођен у Прагу 3. фебруара 1880. године. На крштењу је добио име Антонин Јиндржих. Његовог оца Вацлава је крстио руски свештеник у Прагу Николај Рижков. Године 1900. ступио је у богословију (семинарију) у Уфи, као њен ђак је замонашен, а већ 1902. је у чину јерођакона. Богословско образовање је продужио 1903. године у Кијевској духовној академији, а 1907. стиче научни степен кандидата богословља. Тада је већ и у чину јеромонаха. Од поменуте године врши дужност мисионарског свештеника у Волинском крају, а 1911. је ректор семинарије у Клевању (Klevany). После три године стиче чин архимандрита. Због ратних дешавања и руске „револуције“, након дужег искуства у Волинској епархији међу тамошњим Чесима, где је вршио дужност војног свештеника у чешким јединицама, најпосле се 30. октобра 1921. године обрео у Прагу. Архиепископ Саватије Врабец се упокојио 14. новембра 1959. године након краће болести. Пред смрт је примио свету тајну Причешћа. Опело је извршио Његово блаженство митрополит Јан у Цркви Успења Пресвете Богородице на гробљу Олшане (*Zesnuti Pr. Bohorodice na Olšanech*) у Прагу (Ivan, Robert, *Obnova pravoslavia na území Slovenska v 20. storočí*, Prešov, 2007, 38; *Pravoslavná církev v Republice Československé — historicko-kanonické pojedání o Pravoslavné Církvě v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o Pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*, na zaklade původních dokladu napsal Vladimír Grigoríč, v Praze, 1926, 50. О Саватију Врабцу постоји најновија монографија: Marek, Pavel, Bureha, Volodymyr, Danilec, Jurij, *Arcibiskup Sawatij (1880–1959) — Nástin života a díla zakladatelské postavy pravoslavné církve v Československé republice*, Olomouc, 2009).

<sup>3</sup> Павлик, Горазд, „Јурисдикција Српске правосалвне цркве у Чехословачкој с гледишта историјско-правног, канонског и законског“, *Весник Српске цркве* (1925), 207.

<sup>4</sup> Троицки, Сергије, „Црквена јурисдикција над православном дијаспором“, у: Поповић, Радомир В. (пр.), *Изабране сјудује из црквеној љрава*, Београд, 2008, 29–124.

Цркве и Цариградске Патријаршије, а на терену је изазивао несугласице, неразумевање и пометњу. Архиепископ целе Чехословачке и Прага, Саватије Врабец видео је у Горазду такмаца, неофита и прикривеног латинофона који се домогао високог достојанства и који му, уз помоћ државе, отима паству.

## 2. Црквено-дипломатска борба

Цариградски патријаршијски трон је уверавао свога новохиротонисаног архиепископа Саватија да му неће претити никаква каноничка опасност, нити ће неко рушити његов углед, било да такве делатности буду долазиле од стране руских емигрантских епископа, било од Српске Православне Цркве. Епископ Евлогије (руски западноевропски митрополит цариградске јурисдикције) био је надлежан за руску црквену заједницу у Прагу и имао је уплива на тамошње православне вернике тако да су се Руси мало обазирали на Саватија Врабеца као архиепископа Прага и целе Чехословачке.

Из Фанара су му крајем 1924. писали: „Што се тиче мешања и препрека које се испољавају од стране Српске цркве, кажемо Вам да ћемо предузети кораке за отклањање неправедности и са те стране“.<sup>5</sup> Осокољен овим писменим гаранцијама Цариграда архиепископ Прага је 15. маја 1924. писао Фанару тужећи се како је епископ Доситеј Васић уместо да реши несугласице које постоје између Српске Цркве и православних у Чехословачкој још више повећао степен неразумевања.<sup>6</sup>

Архиепископ Саватије је 4. августа 1924. године писао цариградском патријарху, истичући да српски епископ Доситеј Васић ради код надлежних чехословачких органа да се српска јурисдикција призна у целој држави.<sup>7</sup> Ако би се то десило, онда Чехословачка архиепископија цариградске јурисдикције одлази на другу страну, практично низ ледину.<sup>8</sup> Саватије примећује да акцији епископа-делегата српског Светог синода иду на руку и добри односи Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Републике Чехословачке. У разговорима са државним чиновницима, Доситеј истиче да је српска јурисдикција само ступањ до добијања аутокефалије, а Саватије се њој не би приклањао, односно одлазио испод заштите цариградског престола без дозволе.<sup>9</sup> О своме такмацу, Горазду Павлику, говорио је да је „као неправославан посвећен кроз православни обред за епископа, тада неправославне и још правно неконсолидоване Чешке народне цркве“.<sup>10</sup>

<sup>5</sup> *Grigorios do Savatii*, čís. prot. 2473, 3. července 1924.

<sup>6</sup> *Savatiј Kyr Kyr Grigoriu, Archiepiskopu Nového Rima, Patriarchu Cařihradskému a Vselensketmu 372/24A, v Praze-Smichove*, 15. července 1924, 1.

<sup>7</sup> *Pravoslavní archiepiskop pražský a ceľeho Āehoslovenska Savatios Kyr Kyr Gregoriu pravoslavnému archiepiskopu Konstantinopolskému, Nového Rima a patriarchu vselenshemu*, 4. srpnja 1924.

<sup>8</sup> *H. g.*, 2.

<sup>9</sup> *Исѣо*.

<sup>10</sup> *Исѣо*. „Он сам није православан, бори се против наше Материнске цркве, проглашавајући

Обавештен од Саватија Врабца и његових присталица, патријарх цариградски је 20. фебруара 1926. године писао српском патријарху Димитрију о начину и путу превазилажења удвојене јурисдикције. Наиме, по том предлогу, Горазд би остао предстојатељ Моравске епархије као егзарх прашког архиепископа Саватија, а на епархији за исток земље — Поткарпатску Русију — био би Доситеј или неко други.<sup>11</sup>

О предлогу који је упутио Српској патријаршији обавестио је и архиепископа Саватија надајући се да ће Српска Црква прихватити то средње решење, а да дубље конфонтације са Гораздом и Доситејем треба избегавати.<sup>12</sup>

У штампи су пуштане гласине да је ипак постигнут споразум, тј. да ће Горазд прихватити да буде моравски епископ Саватијеве архиепископије, односно да су Цариградска патријаршија и Српска Црква постигле споразум око јурисдикције у Чехословачкој. На такво писање листа „Фос“ Патријаршији у Београду скретали су пажњу службеници Министарства вера Краљевине СХС.<sup>13</sup>

Наравно, од овог споразума није било ништа, а утицај епископа Горазда је јачао, на шта се Саватије жали цариградском патријарху.<sup>14</sup> У формално-правном погледу чехословачка држава није признала јурисдикцију Цариграда. Чехословачко Министарство школа и народне просвете је својом одлуком од 15. марта 1926. бр. 16462-VI/26 уклонило архиепископа Саватија са свих црквених послова, те је цела духовна управа над православнима предата епископу Горазду Павлику — преносила је српска црквена штампа.<sup>15</sup>

Саватије Врабец је покушао да пронађе историјске чињенице и да их употреби у своју корист, огласивши се једним памфлетским списом. Тако је 31. августа 1926. године известио цариградског патријарха да је издао брошуру „Историја Св. Православља у Чехословачкој“ у којој би сваки „непристрасни читалац“ могао да спозна аргументе који се залажу за јурисдикцију цариградског престола. Саватије је написао чак „како велики грех узима на себе врх (влада) Српске цркве, подржавајући међусобице и трвења тамо где треба да господаре јединство црквене власти и братољубље“.<sup>16</sup>

---

је непријатељском, није сагласан са њеним садашњим радом и управом и жели да уводи новотарије понајвише римског исходишта, а три године од своје хиротоније тако далеко стоји од истинског православља“ (Н. г., 3–4).

<sup>11</sup> *Le Patriarche de Constantinople Basile Demetrius Saint Patriarche de Belgrade et de tout de Royaume des Serbes, Croates et Slovenes*, 20. fevrier 1926.

<sup>12</sup> *Le Patriarche de Constantinople Basile*, 20. fevrier 1926. Документ је примљен у Канцеларију архиепископа Прага, 8. марта 1926. Постоји и превод на чешки језик.

<sup>13</sup> *Министарство вера Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца (Православно одељење) Светом Архиепископском Синоду Српске православне цркве*, В. бр. 340, 30. март 1925.

<sup>14</sup> *Sa Saintete, Bien Saint Kyr Kyr Basile, Archevêque de Constantinople, Nouvelle Rome et Patriarche Oecuménique*, 23. aout. 1926.

<sup>15</sup> *Гласник — службени лист Српске Православне Патријаршије*, бр. 12 (1926), 189.

<sup>16</sup> *Архиепископ Прага и целе Чехословачке Саватије Кир Кир Василију, Архиепископу Констанинопољу, Новој Рима и Патријарху васељенском*, 31. август 1926, 1.

Такође је извештавао патријарха о контактима које је имао са Украјинском аутокефалном црквом, коју је предводио протојереј Василије Липковски. Захтеве Украјинаца да Саватије призна њихову аутокефалност архиепископ Прага је обазриво дочекивао. За евентуалне кораке је питао Цариград.<sup>17</sup> Без иницијативе или са притвореним снисхођењем молио је патријарха цариградског „да му разјасни како уопште да се односи према Светом Синоду Руске Заграничне Православне Цркве“.<sup>18</sup>

Цариградска патријаршија је након правне регулативе Чехословачке државе схватала да Саватијев положај није баш најсјајнији, стога је послала свога егзарха за средњу Европу, амасијског митрополита Германа, у црквено-дипломатску мисију. То је требало да остави утисак да се цариградски престо увек брине за потребе и нужде помесних цркава које од њега духовно зависе, а да је сукоб у Чехословачкој „на штету општих интереса светог православља“. Германов долазак је најављен, а њему је речено „по доласку [...] да се стара да се договори са свима не би ли успоставио сагласје и јединство међу месним православнима, на темељу, како следи, непоколебљивих канонских закона (устава), од којих се наш Престо никада није одрекао у својој бризи за помесне Цркве“.<sup>19</sup> Архиепископу Саватију се саветује да се чак „са решеношћу и слободом упути у Србију, ако га позове патријаршијски Егзарх, да би се постигло јединство у љубави“.<sup>20</sup>

Епископ Горазд је знао за Германова настојања да организује разговоре са њим и државним властима задуженим за верска питања. Амасијски митрополит се упорно трудио и покушавао да продре у институције и да буде примљен у надлежним министарствима, али је „примљен само од стране секционог шефа др Милера који му је протумачио правно стање црквеног питања код нас“.<sup>21</sup> Након тих разговора, дана 21. јануара 1927. одмах је отпутовао из Прага, незадовољан, „будући свестан о правној немогућности с гледишта цариградског“.<sup>22</sup> Одлазак Германа из Прага је на неке Саватијеве присталице деловао крајње обесхрабрујуће јер су „они полагали велику наду у долазак господина Германоса у Праг, сада како дознајемо су потпуно депримирани“.<sup>23</sup>

<sup>17</sup> *Н. г.*, 2.

<sup>18</sup> *Исџо.*

<sup>19</sup> *Василије, Божијом милошћу, архиепископ Цариграда, Новој Рима, Васељенски патријарх*, Бр. Прот. 3112, *Саватију*, 15. новембар 1925. (Руски текст, превод са грчког, на француском и на чешком).

<sup>20</sup> *Исџо.*

<sup>21</sup> *Češki pravoslavni episkop Gorazd*, Br. 134/Ep, *poverljivo*, *Svetom Sinodu Srpske pravoslavne crkve u Beogradu*, Prag, 2. mart 1927.

<sup>22</sup> *Исџо.*, „Из тих разлога нисам са њиме више долазио у додир. Да сам се са њиме био и нашао не бих пристао ни на какве преговоре, јер нисам компетентан у овој ствари да радим самостално, све бих пренео на Свети Синод у Београду“.

<sup>23</sup> *Н. г.*, 2.



У вези са тим треба изнети чињеницу да је синод Руске Заграничне Цркве замерио Саватију то што је, судећи по документима из бракоразводних парница, у општењу са тзв. „Украјинском православном црквом“. Архиепископ Прага и целе Чехословачке је у тренуцима остављености од свих одржавао везу са Василијем Липковским украјинским „лжемитрополитом“. Озлојеђен поглавар Руске Заграничне Православне Цркве, митрополит Антоније Храповицки свој допис Саватију Врабецу завршава речима:

Архијерејски сабор Руске православне цркве иза границе је опуномоћио мене да замолим братски Ваше Високопреосвештенство да прекинете своје контакте са самозванцима и самопосвећеницима да бисте избегли канонске последице. Јер, могућ је у том случају престанак молитвеног општења са Вама од Стране Руске православне цркве, која је поменути самопосвећенике анатемисала више пута.<sup>24</sup>

У првој половини 1927. године архиепископ Саватије је започео дипломатску делатност око задобијања нове подршке цариградског патријаршијског трона.

Најпре је писмом од 12. марта 1927. припремио цариградског патријарха Василија са поновним описом стања — како је црква подељена на присталице његове, а на другој страни на следбенике Горазда и епископа Иринеја, делегата српског синода на истоку Чехословачке. Те поделе понајвише подстичу и иду на руку чехословачкој Влади.<sup>25</sup>

Надајући се заштити и покровитељству Велике Цркве, Саватије најављује долазак свог повереника Владислава Черика.<sup>26</sup>

У том смислу је дао упутства Владиславу Черику, члану црквеног савета Архиепископије прашке, да усменим начином предочи цариградском патријарху став наше цркве, да се превазиђе спор о подели и „да се саставе (споје) у јединству сви православни у Чехословачкој“.<sup>27</sup>

У концепту једног документа без ближег датума (али се са сигурношћу могло тврдити да је у питању време јесен–зима 1927. године) стоји:

У целој нашој држави православна црква је подељена на два дела, Нама, а следствено томе и Васељенском Престолу је потчињен део верујућих у Чешкој и Моравској, цела Словачка и велики део Карпатске Русије. Осим нас у Чешкој и Моравској делује епископ Горазд, а у Поткарпатској Русији епископ Иринеј, а обојица су потчињена Српској православној цркви. Оваква подела је створила узајамно непријатељство, веома и веома штетно за Православље. Наша влада у којој је доста римокатоличких министара, подржава такву поделу

<sup>24</sup> *Мийројолий Анїоније, Председник архијерејскої Синода Руске й православне цркве иза йранице, Саватију Архиепископскої Прага и целе Чехословачке*, 24. јула 1926.

<sup>25</sup> *Sa Saintete, Bien Saint Kyr Kyr Basile, Archevêque de Constantinople, Nouvelle Rome et Patriarche Oecumenique*, Prague, 12. mars 1927, 2. У уводу говори о мисији Германа Амасијског у Србији.

<sup>26</sup> *Исїо*.

<sup>27</sup> *Савватїй волею Божїєю архїепископъ пражескїй и всея Чехословакии, Vladislavu Čerychu*, 10. brezna 1927.

и непријатељства, а зато ми страхујемо да се ти сукоби код нас неће скоро ни окончати, а та борба наноси велико зло Православљу. Зато се ми надамо да ће Свети Васељенски Патријаршијски Престо у име виших интереса Православља и ради црквеног мира наћи канонички пут за сједињење свих православних у Чехословачкој.<sup>28</sup>

### 3. Архиепископ Саватије Врабец и православље у прикарпатској Русији

Након хиротоније за поглавара православних у целој Чехословачкој, архиепископ Саватије Врабец је моментално истакао своја митрополитанска права и на најисточнији део државе. У селу Буштино су се окупили прваци из црквених општина који су расправљали о новонасталој ситуацији. Архиепископу Саватију је 18. априла / 1. маја 1923. јасно поручено:

Ми не одбацујемо помоћ архиепископа Саватија, не одбацујемо покровитељство које нам он предлаже и ми ћемо му бити благодарни ако епископ Сергије дође у Карпатску Русију ради његовог заузимања за општу православну ствар. Али ми не признајемо јурисдикцију прашког архиепископа, тј. власт прашког архиепископа и његових наследника над Карпаторуском црквом.<sup>29</sup>

Два дана раније, 16/29. априла 1923, представници православних прикарпатске Русије су изабрали чланове централног комитета, црквено-административног тела које ће представљати православну Цркву пред државом<sup>30</sup>, истакавши још једном одлучно да се питање коначне организације Цркве у Карпатима мора решити.<sup>31</sup>

Ипак, појава новог црквеног фактора иза кога је стајала историјска и утицајна Цариградска патријаршија узбуркала је духове код карпатских Руса. Јов Војтишин је окупио једну групу свештеника и верника која је била за радикалан раскид са Српском Православном Црквом, која је предлагала

<sup>28</sup> *Архиепископској Прага и целе Чехословачке Саватије Најсвештенијем Архиепископу Константинској Новој Рима и Васељенском патријарху Кир Кир Василију*, 1927, превод на српски језик. Патријарху је најавио посету Владислава Черниха, члана црквеног савета који ће усмено и детаљније изложити стање ствари и Православља у Чехословачкој.

<sup>29</sup> *Протокол Церковног Сабрања*, Буштино, 18. априла / 1. маја 1923. године. Присутни су били: игуман Алексеј Кабаљук, о. Амфилохије Кемен, о. Димитрије Кемен, о. Доситеј Поповић, о. Јов Војтишин, свештеници: протојереј Д. Владиков, о. С. Баган, о. Д. Бјељаков, о. Атанасије Губљак, о. Јован Иљечко, о. Лука Опховиј, о. Георгиј Опаљеник, о. Георгиј Плиско, о. Јован Рацин, о. Јован Сидор.

<sup>30</sup> *Војвођанског управленіе Карпатској Руси*, 16/29. април 1923. Православну цркву је пред чехословачким властима представљало тело које су чинили чланови: Иван Тиводар, Михаил Куцин, Дмитриј Андришин, Георгиј Опијар, Василиј Величко, Дмитриј Симулин, Иван Липеј, Михаил Пањко, Стефан Мокар, Василиј Андрашко, Јуриј Недздајло, Иван Сегљаник, Кирил Прокоп, др Алексиј Геровски, о. Андреј Рацин. Последњи је био опуномоћеник јеромонаха Богољепа, који није лично дошао на сабор. Видећемо га касније као делатника против српске јурисдикције. На предлог монаха из Изе, Алексиј Геровски је изабран за председника централног извршног комитета (*Централний Исполнительный Комитет*), скраћено: Ц. И. К).

<sup>31</sup> *Постановленіе*, 16/29. април 1923.



ослонац на Саватија и јаче заузимање за довођење руског (заграничног) епископа Сергија из Прага.

Према географској карти коју је начинио Алексије Геровски, или неко из његове околине, архиепископ Саватије Врабец је рукополагао своје свештенике и имао праве присталице у источном делу карпатске Русије, а то су биле компактне територијалне целине око градова-вароши Дубовоје, Тередљо, Буштино, Тјачево и Ољховци.<sup>32</sup>

Дана 23. маја / 5. јуна 1923. одржан је сабор у Изи који је обновио трасу старе политике православних Карпаторуса:

Једногласно је решено да се обратимо преосвећеном Доситеју са молбом да нареди запрештење (забрана чинодејства) јеромонаху Јову, који је главни кривац раздора и интрига и који се осмељује да иступа чак јавно против свога архијереја који га је рукоположио, називајући га јеретиком.<sup>33</sup>

На сабору у Изи је председавао епископ нишки Доситеј који је изјавио како му је епископ Сергије саопштио да би у Карпаторусију дошао „само под српском јурисдикцијом“.<sup>34</sup> Игуман Алексеј Кадаљук је апеловао на помирљивост и успостављање црквеног јединства, а сабор је закључио да се до организационог оквира православља у најисточнијем делу Чехословачке и еклисиолошки чисте ситуације може доћи само под „српском јурисдикцијом“.<sup>35</sup>

Архиепископ Саватије је 8. септембра 1923. упутио верницима прикарпатске Русије још једну посланицу на црквенословенском језику, којом је — понављајући своје старе аргументе — опет покушао да изазове расположење против ангажмана српских епископа.<sup>36</sup>

О садржају и утицају те посланице, као и о посети Саватија и Венијамина карпатској Русији, монаси из Изе су обавестили Свети архијерејски синод Српске Православне Цркве.<sup>37</sup> Ту је речено да је Венијамин као Рус и руски архијереј остављао велики утисак, да су многи пошли за њим и да је вршена пропаганда према оним свештеницима који остају у српској јурисдикцији да ће остати без прихода и да ће бити протерени са својих парохија.<sup>38</sup>

<sup>32</sup> *Карта восточной половины Карпатской Руси*, где је обележена територија „попама рукоположеними Савватиємъ“.

<sup>33</sup> *Протокољ и Постановленія*, 23. мај 1923, 1.

<sup>34</sup> *Н. г.*, 2.

<sup>35</sup> *Н. г.*, 3. „Сабрано свештенство одлучује да без колебања признаје само јурисдикцију Српске православне цркве и свим силама се бори против свих покушаја да се унесе раскол што има за циљ да одвоји нашу цркву од цркве братског словенског српског народа и уништи нашу црквену аутономију“.

<sup>36</sup> *Савватій, архієпископъ пражескій и всея Чехословакии Православному духовенству и народу Карпатскія Руси*, 8. Сентјабра 1923.

<sup>37</sup> *Докладъ Православнаго Духовенства Карпатской Руси, Священнейшему Архіерейскому Собору Сербской православной церкви*, Вь Изе, 11/24. септембра 1923.

<sup>38</sup> *Исѣо*. Колебали су се Симеон Баган, Јован Сидор, Антониј Керинициј и јеромонах Борис.

Видевши Саватијеву делатност, која је ишла у правцу потискивања српског утицаја у Чехословачкој, епископ Доситеј је крајем 1923. године писао Светом архијерејском синоду, настојећи да уз помоћ државно-политичких фактора ојача српске позиције. Требало је апеловати на опуномоћеног посланика Шебу и друге утицајне људе: Војислава Јанића, Љубомира Нешића. У крајњој линији, стање ствари у објективном елаборату мора бити изнесено пред Томажа Масарика и Едуарда Бенеша.<sup>39</sup>

Саватије Врабец је организовањем једног сабора покушао да одговори на акцију српске јурисдикције:

Њему потчињени епископ Венијамин је на сабору у Ужгороду 1. новембра / 19. октобра 1923. године окупио представине из приближно 40 насеља, и то 27 свештеника и 70 верника мирског рада. Јеромонах Константин Богољеп је на следећи начин објашњавао новонасталу ситуацију патријарху српском Димитрију Павловићу: како је епископ Венијамин свуда дочекиван са одушевљењем, да су Руси последњих 5 година тражили епископа свога племена и језика, да је Саватијеву јурисдикцију признало 2/3 свештенства, а само једна трећина (окупљена око манастира Изе) верује у српску јурисдикцију, односно да и она треба се приклони већини не би ли се јаче и лакше одолело унијатском притиску.<sup>40</sup>

Епископ Венијамин је писао патријарху Димитрију да је у Чехословачкој, а посебно у прикарпатској Русији, много посла и да он треба, по речима Светог апостола Павла да се радује. У писму оптерећеном богословским балоном и реториком захтева се од патријарха Димитрија заправо да прекине делатност ширења и увођења српске јурисдикције.<sup>41</sup>

Патријарх Димитрије је предлагао Светом архијерејском сабору Српске Православне Цркве да се, у циљу „очувања српске јурисдикције у Карпатској Русији“, усвоји предлог др Алексеја Геровског и при манастиру Изе оснује духовна школа, да се у јавности демантује Саватијева изјава како је епископ Венијамин започео своју делатност са благословом српског патријарха, да се Гораздов положај учини непромењеним и да се размишља у правцу постављања једног или више викарних епископа у карпатској Русији.<sup>42</sup>

Архиепископ Саватије Врабец је још једном прогласио делатност Српске Православне Цркве незаконитом и антиканонском на територији карпатске Русије.<sup>43</sup>

Српски епископ злетовско-струмички Серафим је у директним разговорима са министром просвете Крчмаром почетком маја 1926. године поставио

<sup>39</sup> *Православни епископ Нишки* Патријарху српском Димитрију, Ниш, 28/15. децембар 1923.

<sup>40</sup> *Иеромонах Богољеп Патријарху Србском Димитрију*, Ужгород, 1. новембар / 19. октобар 1923.

<sup>41</sup> *Епископ Венијамин Патријарху Србском Димитрију*, Праг, 25. октобар / 4. новембар.

<sup>42</sup> *Патријарх српски Димитрије Светом Архијерејском Синоду*, 12. децембра / 29. новембра 1923. године.

<sup>43</sup> *Archiepiskop Pražský a celého Československa Savatij*, Číslo. Jedn. 786, 30. дня ноября / 3. дня декабря 1924.

питање легалитета делатности Саватија Врабца у карпатској Русији, добивши одговор:

Чешка влада не признаје Саватија за Епископа и још мање за епископа Карпаторуског. Он је вероучитељ и на име тог звања прима 1900 круна месечно и то је све, а о чијем трошку путује нама није познато.<sup>44</sup> Српски делегат је увераван да је Чехословачка влада вољна да Саватију забрани рад, да за Карпатску Русију треба поставити сталног епископа и да треба дати на разматрање нацрт устава који би регулисао односе цркве и државе.<sup>45</sup>

Присталице српске јурисдикције су рад архиепископа Саватија оцењивале као напоре и неуљудно таласање „незваног госта“.<sup>46</sup> Званичницима Српске Православне Цркве су предочавали:

Самозвани архиепископ Саватије мада је и одстрањен са дужности у Прагу, не престаје са новим рукополагањима свештеника без било каквог одабира и провере, не обраћајући пажњу на то да ли је то на корист Карпатској Русији или не, наглашавао је у свом меморандуму Матеј Вакаров, архимандрит из манастира Иза.<sup>47</sup>

Прави Саватијев експонент у поменутих крајевима био је Константин Богољеп. Српску јурисдикцију су бранили Алексеј Кабаљук, Матеј Вакаров, Амфилохије Кемењ и Димитрије Кемењ, сабраћа светониколајевског манастира у Изи.<sup>48</sup>

Архиепископ Саватије Врабец је преко окружнице најављивао своју канонску посету карпатској Русији. Присталице српске јурисдикције су одржале три узастопна саборовања у Новоселицама (6. марта), Хусту (8. марта) и Мукачеву (9. марта) 1926. године, на којима су одлучили да се за помоћ обрете епископу Горазду.

Епископ Горазд је писао синоду:

Пошто се моја правоћ односи само на Чешку, Моравску и Шлеску, а ја познавајући границе своје компетенције нећу дирати у црквене прилике на територији која лежи мимо делокруга моје јурисдикције, молим Свети Синод, да ми за тај случај, како би отклонили опасност, која прети од доласка архиепископа Саватија у Поткарпатску Русију, да благослов да бих могао сазвати сабор [...] који би уредио све потребно да би се одбили Саватијеви насртаји [...].<sup>49</sup>

Горазд је пазио да не прекорачи своје духовне компетенције, али није био равнодушан према положају православља на крајњем истоку земље.

<sup>44</sup> *Епископ злейшовско-сѣрумички Серафим Свѣтом Архиепископском Сабору СПЦ*, 14. маја 1926, 4. „Чинодејства која је вршио [...] и која буде вршио неће му се признати [...]“.

<sup>45</sup> *Н. г.*, 6.

<sup>46</sup> *Матеј Вакаров Свѣтом Архиепископском Сабору СПЦ*, 3/16. фебруара 1926, 1.

<sup>47</sup> *Н. г.*, 3–4.

<sup>48</sup> *Н. г.*, 5–6.

<sup>49</sup> *Češki pravoslavni episkop Gorazd Svetome Sinodu Srpske Pravoslavne Crkve*, број 463, 19. априла 1926.

Саватије Врабец је последњу седмицу априла 1926. испланирао за поседе селима и местима: Нерешница, Чаничи, Салдобош, Воловец, Лукливоје, Мукачево, Данилово и Копашново. У Чаничима и Лукливоју је намеравао 23. и 25. априла да изврши освећење храмова. Канонска визитација је требало да се заврши сабором верника и свештенства у Буштину.<sup>50</sup> Убрзо су штампани леци против Саватијевог иступања у Поткарпатју где се нарочито жигоше стварање кадрова, рукополагањем неквалификованих свештеничких кандидата. На Саватијеву страну су прешли Константин Богољеп и Георгиј Опаљеник.<sup>51</sup>

После хиротоније Дамаскина Грданичког (1931) за епископа мукачевско-прјашевског, Саватије Врабец је покушао да учини нешто у правцу, макар и симболичног јачања свога ауторитета. Митрополит Јосиф Цвијовић је преко својих обавештајних канала дознавао следеће чињенице и о њима информисао Свети архијерејски сабор Српске Православне Цркве:

Поверљиво сам сазнао и то, да је Архиепископ Саватије упутио своје присталице из Поткарпаторусије да протестују против наше јурисдикције, што су неки и учинили, лажно ме оптужујући да сам им говорио како су им Срби бољи пријатељи него Чеси. Неки од ових заблуделих синова, чувши да је изабран сталан епископ за Мукачевско-прјашевску Епархију, и осетивши се тиме погођени, позвали су Архиепископа Саватија да посети Поткарпаторусију и да тиме охрабри своје малобројне присталице. Он им је одговорио, да га епископ Јосиф у месецу августу замало што није дао ухапсити, па зато не сме доћи. О хапшењу није било речи, а о његовом уклањању из наше црквене домене — радио сам енергично, те једно то, а друго, Чехословачка влада опомене наше Цркве узела је озбиљно и Архиепископу Саватију забранила приступ у Поткарпате. Премда Архиепископа Саватија потпомаже једна фракција социјалистичке партије, нама изгледа, да је његова акција у Поткарпаторусији близу краха; у сваком случају она је сведена на минимум.<sup>52</sup>

Питање архиепископа Саватија је митрополит Јосиф Цвијовић постављао у контекст држања чехословачких власти:

У самом тамошњем Министарству просвете било је и сада речи како да се коначно ликвидира са Архиепископом Саватијем, а то су му саветовали и неки наши земљаци у Прагу и питали: да ли би наша црква хтела да га прими под своју јурисдикцију? Одговорио сам: Можда би се могло нешто учинити, али иницијатива за то мора потећи од Архиепископа Саватија. Изражена ми је нада да се може очекивати његова молба за пријем у нашу јурисдикцију.<sup>53</sup>

<sup>50</sup> *Саватије, вољом Божијом архиепископ Прага и целе Чехословачке*, Прот. 141/26-А, (препис)

<sup>51</sup> *Комисијом сјасења православног*, 15. август 1926. „Карпаторуски народи [...] бој се Саватија јер ти копа дубоку и велику јаму, а кроз такве, који га зову, као што су опијена блудница Марика, жена пијаног и скрханог попа Цила Несуха из Тередља“.

<sup>52</sup> *Делегати Св. Арх. Сабора, митрополитској саватијевској Јосиф Цвијовићу и архијерејској саватијевској Варнави*, 3/16. децембра 1931, б. (Персонални досије 16, *Дамски Грданички*).

<sup>53</sup> *Исти*.

Иако су тада чехословачки државни органи уверавали митрополита Јосифа, као представника Српске Цркве да они Саватијеву јурисдикцију не признају:

Дотакли смо у Прагу питање о мешању Архиепископа Саватија у ствари Мукачевско-прјашевске епархије, и добили обећање од Министра Унутрашњих дела да ће се Архиепископу Саватију забранити улазак у ову Епархију. У Министарству просвете потписаноме је поверљиво показан акт, којим је ово Министарство вратило Цариградском патријарху неке књиге, упућене преко овог Министарства на Архиепископа Саватија, са назнаком: „Адресант је Министарству непознат“.<sup>54</sup>

### Извори:

- Архив Светог Архијерејског Синода СПЦ, фасцикле:  
 Чешка православна црква (1921–1931)  
 Чешка црква (1918–1931)  
 Положај православних у Чехословачкој (1931–1941)  
 Стање православних у Чехословачкој (1945–1960)  
 Епархија мукачевско-прјашевска 1919–1926.  
 Епархија мукачевско-прјашевска 1927–1930.  
 Епархија мукачевско-прјашевска 1921–1930.  
 Персонални досије 10, епископ Горазд Павлик  
 Персонални досије 16, епископ Дамаскин Грданички

### Литература:

- Marek Pavel, Bureha, Volodymyr, *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953. — Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*, Brno, 2008.
- Marek Pavel, Bureha, Volodymyr, Danilec, Jurij, *Arcibiskup Sawatij (1880–1959) — Nástin života a díla zakladatelské postavy pravoslavné církve v Československé republice*, Olomouc, 2009.
- Павлик, Горазд, „Јурисдикција Српске правосалвне цркве у Чехословачкој с гледишта историјско-правног, канонског и законског“, *Весник Српске цркве* (1925).
- Поповић, Радомир В., *Чехословачка црква — Прилої историји Чехословачке православне цркве између два светска рата, у: Хришћанство у историји (Зборник студија из црквене историје)*, Београд, 2007, 340–341.

<sup>54</sup> Исто.

*Pravoslavná cirkev v Republice Československé — historicko-kanonické pojedani o Pravoslavné Církvě v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o Pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*, na zaklade původních dokladu napsal Vladimír Grigorić, v Praze, 1926.

Ivan, Robert, *Obnova pravoslavia na území Slovenska v 20. storočí*, Prešov, 2007.

Троицки, Сергије, *Црквена јурисдикција над православном дијаспором*, 29–124, у: Поповић, Радомир В. (пр.), *Изабране студије из црквеног права*, Београд, 2008.

Е., „Задаци у Чешкој“, *Гласник — Службени лист Српске православне иаџријаршије*, 12 (1923), 179–180.

Е., „Православље у Чешкој“, *Гласник — Службени лист Српске православне иаџријаршије*, 7 (1923), 102–103.

Horkaj, Štefan, Pružinsky, Štefan, *Pravoslavná cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí (L'udia-udalosti-dokumenty)*, Prešov, 1998.



---

**Radovan Pilipović**

Library of the Serbian Patriarchate, Belgrade

**The problems of the orthodox jurisdiction  
in Czechoslovakia in 1923/1931.**

The Patriarch of Constantinople (Ecumenical Patriarchate) has ordained the Archbishop for the territory of Czechoslovakia in 1923, demonstrating its ascendancy over the Orthodox Diaspora. Phanar (Φανάρι) did not assume that young "Czech Orthodoxy" since 1921 already had its protector — Serbian Orthodox Church and was under Omophorion of Serbian Patriarch who was wholeheartedly improving and helping common Orthodox cause. Establishing the parallel jurisdiction in the land which had strong historical appealing toward spirituality of Eastern Christianity, and whose Slavic dedication was proved in political struggle with Germanism, made impact of confusion, contravening at the field the real mission of the Orthodox Church.

**Key words:** Savatije Vrabec, Gorazd Pavlik, Serbian church, the Patriarch of Constantinople, jurisdiction.

---

Датум пријема чланка: 2. 5. 2011.

Датум прихватања чланка за објављивање: 16. 6. 2011.